

Mariola Abkowicz

Towarzystwo edukacyjne „Limmud Tora” : reforma szkolnictwa karańskiego na początku XX w. w Trokach w świetle dokumentów

Almanach Karański 4, 147-165

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Towarzystwo edukacyjne „Limmud Tora”. Reforma szkolnictwa karaimskiego na początku XX w. w Trokach w świetle dokumentów

Mariola Abkowicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Neofilologii
Zakład Hebraistyki, Arameistyki i Karaimoznawstwa

The “Limmud Torah” Educational Society. Karaim Education Reform in Trakai at the Beginning of the 20th Century

Summary: Karaim education in the second half of the nineteenth century and the early part of the twentieth underwent a number of changes that brought it in line with legislative measures implemented throughout the Russian Empire aimed at promoting long-term Russification and denationalization of Poles and other nationalities living in areas of the former Commonwealth. Russian legislation was designed to unify education systems and standardize teaching programs, especially after the January Uprising. The emphasis placed on secular topics in the educational system significantly weakened Karaites' knowledge of Hebrew and their mother tongue as well as the principles of Karaim religion among the younger generation. In 1913 an educational initiative was undertaken in Trakai aimed at creating a second level of religious education, which in the long term would increase young people's knowledge of the principles of faith and Hebrew language and ensure an educated teaching staff for Karaite schools. The goal of establishing the “Limmud Torah” Educational Society was to develop a programme of education, obtain the means to employ teaching staff and be responsible for organizational matters and educational outcomes. This initiative did not, unfortunately, progress beyond the planning stage – the outbreak of World War I stood in the way.

Keywords: systems of education, extracurricular activities, Karaim education, Trakai

Najpopularniejszym typem szkoły zapewniającej naukę na poziomie podstawowym w Imperium Rosyjskim po Powstaniu Styczniowym, a właściwie od końca lat 70 XIX w. do rewolucji październikowej, były szkoły elementarne (начальные училища), których działalność regulowało *Положение о начальных народных училищах* z 1864 r. (Ministerstwo narodnego просвещения 1864), a następnie *Положение о начальных народных училищах* z 1874 r. (Ministerstwo narodnego просвещения 1874). Nauka w nich trwała trzy, a od roku 1874 cztery lata – dzieci obu płci przyporządkowane do trzech lub czterech oddziałów miały zajęcia w systemie jedno- lub dwuklasowym, prowadzone przez jednego lub dwóch nauczycieli na różnych poziomach edukacyjnych jednocześnie (w zależności od środków finansowych założycieli szkoły). Podstawa programowa nauczania obejmowała naukę rosyjskiego jako języka urzędowego, czytania książek drukowanych świeckich i liturgicznych, kaligrafii, najprostszej arytmetyki (czterech podstawowych działań), religii [właściwej dla wyznania uczniów] w oparciu o katechizm oraz śpiewu liturgicznego. Głównym celem było opanowanie przez dzieci umiejętności pisania i czytania po rosyjsku. Uczniowie mogli uczyć się w kilku typach szkół elementarnych: parafialnych (приходских), wiejskich (земских) oraz miejskich szkołach podstawowych (начальных городских училищах), w których prowadzony był 3–4 letni kurs nauczania. Nauczaniem były objęte dzieci w wieku 8–12 lat. Edukacja podstawowa ewoluowała w 1872 r do sześciolatniej w szkołach miejskich (Szymański 1983; Eršova 2006; Pawelec 2009, s. 72; Jędrzych 2010). Na początku XX wieku w ramach reform wprowadzanych przez ministra spraw wewnętrznych Rosji Piotra Stołypina podjęto starania, by powszechnym obowiązkiem szkolnym objąć wszystkie dzieci od 8 do 12 roku życia, jednakże projektowana ustawa *О введении всеобщего начального обучения в Российской империи* nie weszła w życie (Ministerstwo narodnego просвещения 1911).

Po zakończeniu 3–4 klasowej szkoły elementarnej naukę można było kontynuować w dwuklasowych szkołach powiatowych (уездных училищах), przekształconych w 1872 w szkoły miejskie (городские училища), które przygotowywały do rozpoczęcia edukacji w różnego typu szkołach średnich. W 1912 roku po wejściu w życie *Положения о высших начальных училищах* (Ministerstwo narodnego просвещения 1912) zreformowano pośredni moduł edukacyjny pomiędzy wykształceniem podstawowym a średnim wprowadzając wyższe szkoły elementarne (высшие начальные училища). Do szkół tych przyjmowano dzieci w wieku od 10 do 13 lat, które ukończyły szkołę elementarną. Cykl edukacyjny

wyższej szkoły elementarnej trwał cztery lata, jednakże już ukończenie klasy drugiej dawało uczniowi prawo do przejścia do trzeciej klasy szkoły średniej. Podstawa programowa wyższej szkoły elementarnej obejmowała: religię, język rosyjski i literaturę, arytmetykę i podstawy algebry, geometrię, historię Rosji wraz z wiedzą o historii ogólnej, nauki przyrodnicze i fizykę, rysunek, śpiew i w-f. Dodatkowo mogły być też wprowadzane przedmioty orientujące zawodowo uczniów (pedagogiczne, rolnicze, rzemieślnicze, księgowo, pocztowo-telegraficzne) z rocznym lub dwuletnim cyklem nauczania. Przepis stanowił również, że religie inne niż prawosławna były wprowadzane do podstawy nauczania wówczas, gdy więcej niż połowa uczniów wyznawała inną religię lub na wniosek rodziców, gdy ten stosunek był inny. Językiem wykładowym był język rosyjski, jedynie religia mogła być prowadzona w języku lokalnym, właściwym dla uczniów.

Rok nauczania	Szkoły powiatowe	Miejskie szkoły po 1872 r.	Wyższe szkoły elementarne od r. szkolnego 1912/1913
1	1 klasa	1 klasa młodsza grupa	1 klasa
2	2 klasa		2 klasa
3	3 klasa	2 klasa młodsza grupa	3 klasa
4	1 klasa		4 klasa
5	2 klasa	3 klasa młodsza grupa	1 klasa
6	3 klasa		2 klasa
7	4 klasa	starsza grupa	3 klasa
8			4 klasa

Ryc. 1. Schemat relacji pomiędzy różnorodnymi typami szkół elementarnych i lata nauczania (Čehov 1923, s. 42).

W Trokach dzieci karaïmskie rozpoczynały naukę w czteroklasowej szkole parafialnej dla dzieci karaïmskich. Zajęcia odbywały się w budynku Karaïmskiego Zarządu Duchownego w Trokach (Špakovskij i in. 1913; Abkowicz 1999).

Do czasu unifikacji oświaty i wprowadzenia rosyjskiego szkolnictwa elementarnego i średniego w latach 1831–1861 (Jędrych 2010) tradycyjną edukację karaïmską dzieci rozpoczynały również w wieku 8–9 lat, uczyły się jednak jedynie języka macierzystego i religii – w tym języka hebrajskiego biblijnego. Przedmiotów świeckich (rosyjskiego, rachunków czy geografii) nie uczono (Charczenko 1925, s. 30). Jednakże z chwilą wprowadzenia nauczania świeckiego w ramach szkoły elementarnej, program nauczania został rozszerzony zgodnie z obowiązującą podstawą programową o język rosyjski i przedmioty ogólnokształcące kosztem przedmiotów religijnych wykładanych w tradycyjnej edukacji karaïmskiej.

Zmiana systemu nauczania z wewnątrzspołecznego – religijnego na ogólnopaństwowy – świecki stała się zagrożeniem dla jakości tradycyjnej karaïmskiej edukacji religijnej. Zachowane dokumenty założycielskie towarzystwa edukacyjnego „Limmud Tora” (Nauka Tory) z 1913 r., przechowywane w wileńskiej Bibliotece Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, w kolekcji Archiwum Karaïmskiego Zarządu Duchownego (BWLAN F301-343), świadczą o tym, że zdawano sobie sprawę z tej sytuacji i próbowano przyjąć rozwiązania, które mogły by tę tendencję odwrócić. Przygotowana podstawa programowa daje na nam również obraz karaïmskiego modelu edukacyjnego.

Ta inicjatywa edukacyjna przeznaczona była dla uczniów, absolwentów szkoły elementarnej kontynuujących naukę w Trokach w wyższej szkole elementarnej. Jak oświadcza członkowie towarzystwa w akcie założycielskim (Špakovskij i in. 1913), czas przeznaczony na nauczanie języka biblijnego w całym programie był zbyt krótki i niewystarczający, nie zapewniał poznania języka Biblii na poziomie wystarczającym dla zrozumienia religii karaïmskiej, a sposób prowadzenia zajęć z tłumaczeniem na język rosyjski dodatkowo redukował czas dostępny na nauczanie języków hebrajskiego i karaïmskiego. Dzieci w krótkim czasie po ukończeniu szkoły elementarnej zapominały przerobiony materiał. W odczuciu członków założycieli – przedstawicieli społeczności, dla której edukacja religijna była niezwykle istotna – taki stan rzeczy miał prowadzić do upadku moralnego i kompletnej nieznamomości zasad własnej religii przez młode pokolenie. Zwracano uwagę, że wszystkie karaïmskie modlitewniki i dogmaty wiary spisane są w języku biblijnym, a większość modlitw z dawien dawna przekładana jest podczas nabożeństw na język karaïmski. Za absolutnie niezbędną dla właściwej edukacji karaïmskich dzieci uznawano za konieczność

dotatkowego nauczania języka hebrajskiego z przekładem na język karański oraz zasad religii karańskiej.

Członkowie założyciele towarzystwa wnieśli prośbę do hazzana Izaaka Boaza (Bogusława) Firkowicza, p.o. trockiego hachama o podjęcie odpowiednich kroków dla uzyskania zgody na prowadzenie w budynku działającej w Trokach karańskiej szkoły elementarnej dla dzieci obojga płci dodatkowych (popołudniowych) zajęć obejmujących naukę języka biblijnego i zasad religii karańskiej z tłumaczeniem na język karański. Koszty wynagrodzenia specjalnego nauczyciela towarzystwa przejmowało w całości na siebie (Špakovskij i in. 1913).

Kolejnym podnoszonym przez założycieli argumentem były niedostatki kadrowe – brak osób wystarczająco przygotowanych do objęcia stanowisk duchownych i nauczycieli języka biblijnego oraz religii karańskiej. Planowane zajęcia dodatkowe miały temu zaradzić (Kobeckij i in. 1913).

Rozpoczęte 31 sierpnia 1913 roku starania, opracowanie koncepcji i proces organizacyjno-założycielski trwał półtora miesiąca. 27 października 1913 r. na ręce p. o. trockiego hachama hazzan Izaaka Boaza (Bogusława) Firkowicza została złożona umowa społeczna (Špakovskij i in. 1913) i program nauczania ([Program nauczania] 1913). Na podstawie tych dokumentów 5 listopada 1913 r. Firkowicz wystąpił do dyrektora szkół ludowych guberni wileńskiej o zgodę na rozpoczęcie kursów popołudniowych (Firkovič 1913).

Komitet założycielski opracował regulamin oraz program nauczania dla czteroletnich kursów popołudniowych przeznaczonych dla dzieci obojga płci w wieku od 10 do 14 lat. Bezpłatne zajęcia miały być prowadzone w grupach liczących nie więcej niż 25 uczniów. Uczęszczać miały na nie dzieci uczące się w trybie dziennym w szkołach świeckich różnego typu w Trokach, a które wcześniej zaliczyły podstawową naukę języka hebrajskiego. Uczniowie kończący ten (drugi) etap cyklu edukacyjnego musieli mieć zaliczone cztery egzaminy z tłumaczenia tekstów religijnych składane na zakończenie każdego roku nauki przed komisją złożoną z hachama, hazzanów, nauczycieli przedmiotów oraz przedstawiciela wspólnoty. Ci z nich, którzy uzyskali wynik bardzo dobry, mogli ubiegać się o tytuł *ribbi* potwierdzający odpowiedni poziom wiedzy z zakresu religii. Posiadanie tego tytułu było podstawowym wymogiem dla nauczycieli religii i kandydatów na stanowiska hazzanów.

Rekrutacja do szkoły popołudniowej miała się odbywać raz w roku, zgodnie z kalendarzem roku szkolnego, z możliwością dołączenia w trakcie roku szkolnego po pomyślnym zdaniu egzaminów sprawdzających. Zajęcia w szkole miały się odbywać codziennie z wyjątkiem dni świątecznych – państwowych i karańskich.

W programie nauczania przewidziano następujące przedmioty:

- język biblijny (hebrajski),
- gramatyka języka hebrajskiego,
- Stary Testament,
- egzegeza,
- dogmaty wiary karaimejskiej,
- nauka pisma i ćwiczenia pisemne z języka biblijnego (hebrajskiego).

Nauczanie wszystkich przedmiotów odbywać się miało wraz z tłumaczeniem na język karaimejski. Nauczyciel, wybierany przez towarzystwo, musiał być Karaimem, osobą duchowną lub świecką, zatwierdzoną przez hachama trockiego.

Wynagrodzenie za prowadzone zajęcia miało być uzgadniane indywidualnie i pokrywane ze środków społeczności karaimejskiej Trok, która również zobowiązana była zapewnić ogrzewanie i oświetlenie pomieszczeń oraz niezbędne podręczniki i materiały do nauki.

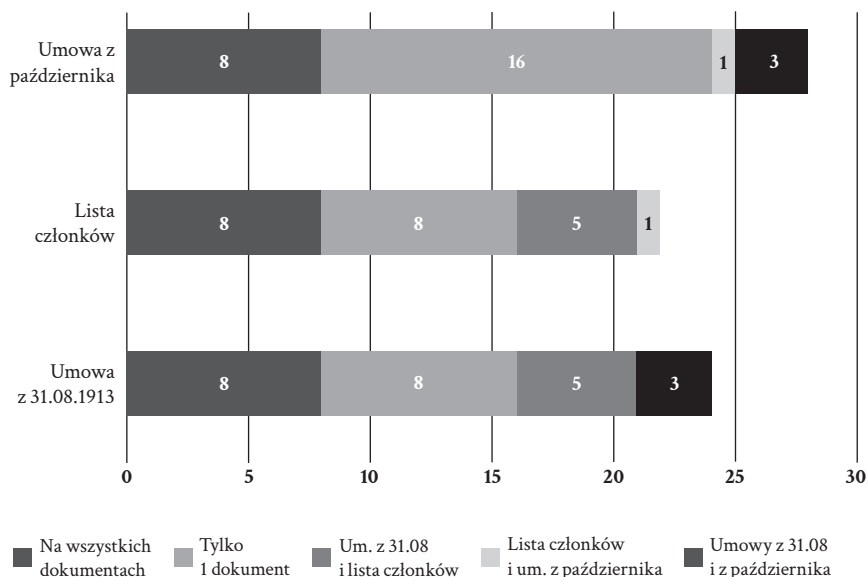
Dla prawidłowego prowadzenia części gospodarczej przedsięwzięcia Wspólnota wybierać miała wśród swego grona skarbnika (gabbaja), którego zadaniem byłoby zarządzanie środkami pieniężnymi i opieka nad materialnym wyposażeniem kursów, a także nadzór nad prawidłowym przebiegiem kursów. Dozór nad uczniami i obserwacja ich zachowania należeć miały do obowiązków nauczyciela. On też był odpowiedzialny za przechowanie i wydawanie uczniom w razie potrzeby podręczników, a także materiałów piśmiennych, prowadzenie ksiąg szkolnych i rejestru uczniów, odnotowywanie ich danych osobowych, osiągnięć, zachowania itp.

Nad moralnym zachowaniem tak nauczyciela, jak i uczniów czuwał sam hacham trocki, a wszelkie sprawy związane z organizacją materialnej strony popołudniowych zajęć miały być rozpatrywane na spotkaniach walnych spotkaniach towarzystwa, w obecności co najmniej 2/3 członków.

Działalność edukacyjno-oświatowa, plan której powstał w sierpniu 1913 r., miała być prowadzona przez nowoutworzone towarzystwo edukacyjne „Limmud Tora”. Status członków założycieli, ich prawa i obowiązki określała umowa społeczno-narodowa, której sygnatariuszami było 24 Karaimów (Kobeckij i in. 1913). Postanowiono m. in. członkom-założycielom przyznać prawo do zatrudniania nauczycieli religii i języka biblijnego, a także współuczestniczących w lekcjach nauczycieli języka karaimejskiego w nauczaniu początkowym, a gdyby nauczyciele ci nie spełniali powierzonych im zadań, do zwalniania ich z obowiązków i zastępowania innymi. Dla pozyskania środków na to przedsięwzięcie zaplanowano zorganizować fundusz narodowy, na który wpływałyby datki, których gromadzeniem zajęliby się gabbajowie wybrani spośród członków-założycieli, rekrutujący się zarówno z miejscowych, jak i zamiejscowych Karaimów, do ich

obowiązków należałoby prowadzenie i przechowywanie ksiąg rachunkowych. Dla zaznaczenia rangi zamierzenia postanowiono zaprosić osoby cieszące się szczególnym poważaniem, by objęły swym patronatem działalność towarzystwa jako członkowie honorowi „Limmud Tora”.

Planowano założyć księgę, w której uwiecznione miały być nazwiska tych, którzy wspierali przedsięwzięcie i zwrócić się do hazzanów o wypowiedzianie w każdą sobotę dla nich i członków ich rodzin *bieracha* (błogosławieństw) dla żyjących i *ziecher* (wypominek) za zmarłych. Gabbajowie zobowiązani byli by do sporządzania list członków towarzystwa i zbierania deklaracji członkowskich, mieli by również prawo do skreślania z listy osób, które nie wykazały się aktywnością lub w ciągu roku od dnia zaliczenia ich w poczet członków nie opłaciły składek, przy czym dopuszczano możliwość dokonywania wpłat kwartalnie. W przypadku nienależytego wywiązywania się z obowiązków przez gabbajów lub naruszania przez nich wyżej wymienionych zasad, byłiby oni odwoływani z pełnionej funkcji, a członkowie towarzystwa wybieraliby nowych, przy czym odwołanie gabbaja nie mogłoby nastąpić wcześniej niż po upływie roku od dnia jego wybrania. Wszelkie decyzje podejmować mieli członkowie w głosowaniu większością głosów, a wykonane uchwały byłyby możliwe dopiero po zatwierdzeniu przez hachama i hazzanów.

Ryc. 2. Liczba osób, które złożyły podpisy pod dokumentami założycielskimi

Podczas zebrania założycielskiego 31 sierpnia 1913 r. deklarację podpisały 24 osoby (Kobeckij i in. 1913). Dobrowolną składkę członkowską (w wysokości od 1 do 50 rubli) wniosły 22 osoby (w tym jedynie 17 spośród tych, które złożyły podpisy), deklarując tym samym swe członkostwo w towarzystwie „Limmud Tora” ([Spis członków założycieli] 1913). Pod umową społeczną dołączoną do wniosku o uruchomienie kursów znalazły się podpisy 28 osób (Špakovskij i in. 1913), w tym szesnastu nowych, które nie sygnowały wcześniejszych dokumentów m. in. wuj późniejszego profesora Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970) Ananiasz Zajączkowski (1888–1960), rzemieślnik Marek Juchniewicz (1858–1915). Sygnatariusze reprezentowali różne pokolenia (osoby w wieku od 15 do 70 lat), różny status majątkowy i poziom wykształcenia. Byli wśród nich kupcy, urzędnicy państwowi, prawnicy, studenci, rzemieślnicy i rolnicy. Tacy, którzy wprawnie posługiwali się piórem i składali podpisy cyrylicą, oraz niepiśmienni, a przynajmniej nie potrafiący się podpisać po rosyjsku. Przeważającą większość stanowili mężczyźni, wśród członków założycieli znalazły się jednak również dwie kobiety: Nadieżda Nowicka (1892–1985), absolwentka petersburskich kursów bestużewskich, oraz Daria Chorczenko (daty życia nieustalone).

Wśród założycieli towarzystwa byli obaj aktualnie urzędujący hazzanowie – p.o. hachama Izaak Boaz (Bogusław) Firkowicz (1865–1915) i wybrany niedługo przedtem (5 czerwca 1913 r.) młodszy hazzan Zachariasz Mickiewicz (1842–1926) (Špakovskij, 1913), jak również szamasz Gabriel (1841–1917), kupiec Michał (1843–1914) i rzemieślnik Abraham (1857–1941) Abkowicze, synowie Ananiasza Abrahama Abkowicza (1817–1876) zajmującego stanowisko młodszego hazzana w latach 1844–1876 (Abkowicz 2014). Z reprezentantów najmłodszego pokolenia członkostwo zadeklarowali m. in. przyszły hazzan w Łucku i Wilnie Rafał Abkowicz (1896–1992) oraz przyszły trocki *uflu hazzan* Szymon (Szemaja) Firkowicz (1898–1982), a także jego ojciec Abraham (1853–1933) i stryj Romuald (1853–1933). Był też pośród członków założycieli radca kolejalny, starszy kontroler kontroli budowy kolei Piotrogród-Rybińsk Emanuel Kobecki (1863–1927), późniejszy wiceprezes Okręgowej Izby Kontroli w Wilnie i prezes Karaimskiej Gminy Wyznaniowej w Trokach. Na wszystkich listach znajdujemy również podpis Abrahama I. Szpakowskiego (1860–1919), wydawcy „Karaimskiego Słowa”, periodyku ukazującego się w Wilnie w latach 1913–1914. Co ciekawe, na łamach tego czasopisma nie ukazała się jednak żadna informacja dotycząca tej inicjatywy.

W tym samym dniu wybrano również skarbników (gabbajów) odpowiedzialnych za pozyskiwanie środków na działalność „Limmud Tora”. W St. Petersburgu mieli się tym zajmować kontroler Północno-Zachodniej Kolei w randze sekretarza gubernialnego Leon Kobecki (zm. 1917) i kupiec tytoniowy Izaak

Jutkiewicz (1858–1935), w Trokach – kupiec Michał Abkowicz (1843–1914), wspomniany Aleksander Szpakowski (1860–1919), rolnik Ananiasz Bezekowicz (1872–1941), adwokat Izaak Michajłowicz (1871–1963) oraz fryzjer Szymon Nowicki (1887–1965) (Mickevič 1913).

Niestety, ta niezwykle cenna inicjatywa edukacyjna najprawdopodobniej nie wyszła poza etap planowania. Nawet gdyby społeczności karaimejskiej udało się otrzymać zgodę od właściwych władz na prowadzenie zajęć popołudniowych, to i tak zapewne nie zdołano by ich uruchomić – nim zaczął się nowy rok szkolny (1914/1915), wybuchła I wojna światowa. Wiosną 1915 r. zarówno członkowie założyciele towarzystwa, jak i potencjalni uczestnicy kursów musieli opuścić swoje domy, udając się na tzw. bieżenstwo, przymusową ewakuację w głąb Rosji. Ci z nich, którym udało się wrócić, znaleźli się w zupełnie innej już rzeczywistości i do projektu „Limmud Tora” w tym kształcie więcej nie powrócono.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Firkovič, Izaak N. (05.11.1913 r.): Pismo Direktoru narodnyh učiliš Vilenskoj Gubernii.

Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 6 r.

Kobeckij, Leon i in. (31.08.1913 r.): Obšestvienno-nacionalnyj prigovor. Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 1 r – 2 r.

Mickevič, Zahari (31.08.1913 r.): Prigovor. Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 4 r – 4 v.

[Program nauczania] (27.10.1913 r.): Položenie o posleobédennyh "zanátiah" s" karaimejskimi dět'mi oboego pola dlá obučenía ih" biblejskomu ázyku i ustoám" karaimejskoj religii. Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 11 r – 12 v.

Špakovskij, Aleksandr i in. (27.10.1913 r.): Obšestviennyj prigovor. Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 5 r – 4 v.

[Spis członków założycieli] (31.08.1913 r.): Imennoj spisok "lic", izávivših" želanie byt' členami-učereditelami v g. Trokah" „Limmud-Tora", soglasno obšestvienno-nacionalnyu prigovoru prihožan" Trokskoj karaimejskoj kenasy ot" 31 avgusta 1913 goda. Biblioteka Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, BWLAN F301-343, fol. 3 r – 3 v.

Ustawy i regulacje prawne

Ministerstvo narodnogo prośvešeniá (14.06.1864): Položenie o načal'nyh narodnyh učilišah. W: Sbornik postanovlenii po Ministerstvu narodnogo prośvešeniá (3), s. 1342–1350, dostępne na stronie internetowej: <http://www.hrnon.ru/dokument/1800dok/18640714.php> w dniu 20.11.2015.

- Ministerstvo narodnogo prosvešeniâ (25.05.1874): Položenie o načal'nyh narodnyh učilišah. W: Sbornik postanovlenii po Ministerstvu narodnogo prosvešeniâ (6), s. 223–234, dostępne na stronie internetowej: <http://www.detskiysad.ru/raznlit/istped007.html> w dniu 20.12.2015.
- Ministerstvo narodnogo prosvešeniâ (22.04.1911 r.): O vvedenii vseobšego načal'nogo obučeñia v Rossijskoj imperii, w: Programma reform P.A. Stolypina. Dokumenty i materialy. Moskva: Rossijskaâ Političeskaâ Enciklopediâ (t. 2), dostępne na stronie internetowej: <http://www.doc20vek.ru/node/1638> w dniu 20.11.2015.
- Ministerstvo narodnogo prosvešeniâ (25.06.1912 r.): Položenie o vysših načal'nyh učilišah, W: Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii za 1912, T.32, 949-958, dostępne na stronie internetowej: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html w dniu 20.11.2015.

Opracowania

- Abkowicz, Mariola (2014): Na tropach dziejów rodziny. Awazymyz 3 (44), 4–7.
- Abkowicz, Rafał (1999): Wspomnienie. Awazymyz (2), s. 4–5.
- Charczenko, Izaak (1925): On jednak będąc miłosierny? (Ze wspomnień starca sędziwego Z. M.). Myśl Karaimska 1 (2), s. 29–32.
- Čehov, H., V. (1923): Tipy russkoj školy v ih istoričeskom razvitii. Moskva: Izd. T-va „Mir”, s. 42.
- Eršova, O. I. (2006): Razvitie načalnogo narodnogo obrazovaniâ v Vilenskom učebnom okruge v 70–90 gg. XIX v., w: Pracy gístaryčnaga fakul'teta BDU, red. U. K. Koršuk, t. 1. Mínsk: BDU, s. 226–230.
- Jędrych, Michał (2010): Polityka oświatowa caratu w Królestwie Polskim w XIX w., dostępne na stronie internetowej: http://historia.org.pl/2010/08/20/polityka-oswiatowa-caratu-w-krolestwie-polskim-w-xix-w/#identifler_0_7854 w dniu 20.11.2015.
- Pawelec, Lidia (2009): Reformy szkolne w pierwszej połowie XIX wieku. Biuletyn Historii Wychowania (25), s. 71–81.
- Špakovskij, A. I. (1913): Vybery mlađšago gazzana. Karaimskoe Slovo (1), s. 16.
- Szymański, Leonard (1983): Zarys polityki caratu wobec szkolnictwa ogólnokształcącego w Królestwie Polskim w latach 1815-1915: AWF (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, t. 4).

Анекс

ФЗ01-343 1 г – 2 г – Общеественно-национальный приговоръ

Мы, караимы, принадлежащие къ Трокскому караимскому гахамству, собравшись сего числа слушали предложение и.д. Трокскаго Гахама - Старшего газзана И.Н. Фирковича о томъ, что имъ при наблюдении за национальнымъ развитіемъ караимовъ живущихъ в разныхъ городахъ Россійской Имперіи, замѣчено, что караимы не имѣя въ своей среде лиц, достаточно подготовленныхъ къ занятію должностей духовнаго персонала и учителей библейскаго языка и караимскаго вѣроученія, находятся въ крайне прискорбномъ положеніи, такъ какъ слабое развитіе понятія о религіозно-ритуальныхъ обрядахъ влечетъ за собой неправильное пониманіе человѣческаго долга, а вмѣстѣ с тѣмъ ведетъ и къ полнѣшему распаду нравовъ, что хотя нынѣ существующимъ училищамъ и отдѣльными лицами и принимаются посильныя мѣры къ обученію караимскихъ юношей, но мѣры эти далеко не достаточны и не достигаютъ цѣли, какъ по самой системѣ преподаванія, такъ и по тому, что оно не отвѣчаетъ требованіямъ настоящаго времени, въ виду полной непригодности многихъ отжившихъ традицій нашихъ. — а потому предложилъ этотъ вопросъ на обсужденіи.

Выслушавъ изложенное и всестороннемъ обсужденіи мы, въ цѣляхъ поддержанія развитія своей націи. ПОСТАНОВИЛИ:

1. пригласить изъ своей среды посредствомъ особаго списка лицъ, достойныхъ и желающихъ стать во главѣ учредителей «Лимуд Тора» съ тѣмъ, чтобы послѣдніе, проникнувъ стремленіемъ къ обученію караимскихъ дѣтей закону Божію тора и комментаріямъ, способствовали всѣми силами своего разумѣнія осуществленію и проведенію въ жизнь этого вопроса;
2. организовать для изысканія средствъ на эту потребность национальный фондъ, открывъ подписку на добровольныя пожертвованія черезъ габбаевъ, избранныхъ особо изъ числа членовъ учредителей сего дѣла, какъ изъ мѣстныхъ, такъ и изъ иногороднихъ караимовъ, на обязанности которыхъ должно[с] лежать веденіе книгъ поступающимъ сумамъ и сохраненіе таковыхъ исключительно для указанной цѣли,
3. предоставить право членамъ-учредителямъ нанимать учителей для обученія караимскихъ юношей закону Божію тора и комментаріямъ, при участіи также и учителя караимскаго языка въ начальномъ

училище, — в случаѣ несоотвѣтствія этихъ учителей, замѣнять ихъ другими, вообще распоряжаться въ этомъ отношеніи по своему усмотрѣнію,

4. установить родословною книгу для записи именъ членовъ-учредителей для вѣчной памяти, такъ какъ послѣдніе должны почитаться членами-учредителями навсегда [2 г] и предложить газзанамъ производить каждую субботу имъ и членамъ ихъ семействъ бераха живымъ и (хасъ вешаломъ) зехеръ умершимъ,
5. предоставить право избраннымъ габбаямъ вносить въ списокъ членовъ-учредителей и послѣ подписанія сего лицъ, изъявившихъ желаніе принять обязанности членовъ-учредителей;
6. предоставить также право габбаямъ исключать изъ списка членовъ-учредителей лицъ, зарекомендовавшихъ себя бездѣтельными или невнѣсшихъ взносовъ въ кассу «Лиммуд тора» въ теченіе года со дня зачисленія ихъ въ списокъ членовъ-учредителей, при чемъ допускается внесеніе этихъ взносовъ и по четвертямъ года;
7. в случаѣ неаккуратнаго исполненія габбаями своихъ обязанностей или исполненія не согласно съ вышеуказанными условіями, эти габбаи отстраняются отъ своихъ обязанностей и прихожане сообщая съ членами-учредителями избираютъ другихъ габбаевъ, причемъ отстраненіе габбая не можетъ последовать ранѣ истеченія года со дня его избранія
8. всѣ вопросы должны рѣшатся членами-учредителями большинствомъ голосовъ и могутъ быть приводимы в исполненіе по одобренію гахама и газзанов

31.08.1913

Леонъ Осиповъ Кобецкій

Ананій Ш. Безековичъ

Александръ Шпаковский

Михаилъ Ананьевичъ Абковичъ

Исаакъ Михайловичъ

Гавриилъ Абковичъ

Ш. М. Кобецкій

Семень Харченко. Д. А. Харченко

по личной просьбе

Самуила Шпаковского

и за себя *Гавриил Кобецки*
Н. Навицкая
Г. Фиркович
Ромуальдъ Фиркович
Эммануил Каплановскій
Эммануилъ Кобецкій
Ромуальдъ Робачевскій, а за него
неграмотного росписался *Э. Кобецкій*

[2 v]

Ефетъ Захаровичъ Мицкевичъ
Семенъ Азаръевичъ Новицкій
Давидъ Семеновичъ Новицкій
Иосія Самуиловичъ Лопатто
Абрамъ Абковичъ
Р. Абковичъ
Ц. Эльяшевичъ

ФЗ01-343 3 г – 3 v – Именной списокъ лицъ, изъявившихъ желаніе быть членами-учредителями въ г. Трокахъ «Лиммуд-тора», согласно общественно-національному приговору прихожанъ Трокской караимской кенасы отъ 31 августа 1913 года

Но. по порядку	Имена, отчества и фамиліи	Сумма членского взноса. рубли	Бремя зачисленія в члены учредителей	Особая отметка
1.	Захарій Михайловъ Машкевичъ	50	31 августа 1913 г	
2.	Леон Осиповъ Кобецкій	15		
3.	Александръ Исаковичъ Шпаковски	12		Ус...
4.	Ананій Ш. Безековичъ	15		
5.	С. Фирковичъ	5		
6.	Эммануилъ Каплановскій	3		
7.	Исаакъ Михайловъ Михайловичъ	18		
8.	Семень Азаревичъ Новицкій	10		
9.	Рафаиль Абковичъ	5		
10.	Ш. М. Кобецкій	8		
11.	Ефетъ Захаровичъ Мицкевичъ	10		
12.	Ромуальдъ Нехемевъ Робачевскій	5		
13.	Самуиль Семеновъ Шпаковскій	10		
14.	Абрамъ Абковичъ	1		[parafa]
15.	Семень Хорченко	5		
16.	Дарья Хорченко	5		
17.	Надежда Новицкая	6		
18.	Михаиль Ананевичъ Абковичъ	12		
19.	Исаакъ Ильичъ Юткевичъ	18		
20.	И. Н. Фирковичъ	25		
21.	Э. О. Кобецкій	12		
22.	[З v] Нисанъ Самуйловичъ Шпаковскій	5		

ФЗ01-343 4 г – Приговор

31 августа 1913 года. Мы нижеподписавшіеся прихожане Трокской караимской кенесы собравшись сего числа имѣмъ сужденіе по поводу исполненія составленного и подписанного нами сего числа общественно-національного приговора объ учрежденіи в гор. Трокахъ «Лиммуд-Тора», для избранія изъ числа членовъ учредителей, согласно 2 п. означенного приговора габбаев. По совещанію между собою постановили: Избрать габбаями членовъ учредителей по городу С. Петербургу Леона Осиповича Кобецкоаго и Исаака Ильича Юткевича и по городу Трокам: 1. Михаилъ Ананевича Абковича 2. Александра Исаковича Шпаковского 3. Ананія Шелуміелева Безековича 4. Исаака Михайлова Михайловича и 5. Семена Азаревича Новицкого, которых уполномочиваем действовать во всемъ, согласно условіи перечисленных въ указанномъ выше общественно-національном приговоре.

Захаріи Мицкевич

ФЗ01-343 5 г – 5 v Общественный приговор

1913 года Октября дня Нижеподписавшіеся прихожане Трокской караимской кенесы собравшись сего числа имѣли сужденіе о следующем:

Въ г. Трокахъ существуетъ начальное для караимскихъ дѣтей училище, в которомъ параллельно съ преподаваніемъ русскаго языка и общеобразовательныхъ предметов преподается и начальное обученіе библейскому языку.

Имѣя в виду, что столь незначительное по своей программе изученіе библейскаго языка, въ особенности при переводѣ его на русское нарѣчіе, не только не удовлетворяетъ мало мальски потребности въ познаніи этого языка поскольку оно необходимо для понятія религіи, но даже немедленно послѣ окончанія этого училища дѣти по своему юному возрасту забываютъ пройденное, что такое положеніе вещей, когда юношество наше лишено изученія въ совершенствѣ библейскаго языка, на которомъ все цѣло основана и религія наша, поведать подрастающее поколеніе къ полному незнанію устоевъ своей религіи и къ упаду нравственности, что такъ какъ всѣ молитвенники караимовъ и догматы веры составлены на библейскомъ языке и большинство молитвъ издавна при богослуженіи переводится на разговорное наречіе наше, посредствомъ каковаго наречія

и лишъ доступно нашимъ детямъ воспринять и усвоить смыслъ и значеніе библейскаго языка, то представляется крайне необходимымъ преподаваніе этого языка съ переводомъ именно на наше разговорное наречіе, — мы по обсужденіи настоящаго вопроса и съ целью поднятiя религиозно нравственнаго образованiя нашего юношества ПРИГОВОРИЛИ: просить и.д. Трокскаго Караимскаго Гахама войти съ надлежащимъ ходатайствомъ о разрешеніи въ существующемъ нынѣ въ г. Трокахъ начальнымъ для караимскихъ детей училищѣ послѣобѣденныхъ самостоятельныхъ занятій съ караимскими дѣтьми обоюгаго пола для обученiя ихъ библейскому языку и устрояемъ караимской религиі съ переводомъ на существующее у насъ [5 v] разговорное наречіе, при чемъ расходы по вознагражденію спеціального для сего учителя мы принимаемъ всецѣло на свой счетъ.

Подписали: Александръ Исааковичъ Шпаковскій, Ананіи Шелуміелъ Безековичъ, Юфуда Еліавовъ Юдкевичъ, Маркъ Иосефовъ Лавриновичъ, Шалміэлъ Михайловъ Кобецкій, Абрамъ Юльяновъ Фирковичъ, Салуміелъ Шпаковскій, Нисанъ Шпаковскій, Маркъ Новицкій, Егoшува Гедеоноу Юткевичъ, Ананіи Заіончковскій, Г. Абковичъ, Михаилъ Робачевскій, Илья Дубинскій, Цефанья Эльяшевичъ, Абрамъ Абковичъ, Иосія Самуеловъ Лопатто, Семенъ Азаревичъ Новицкій. Финеесъ Эльяшевичъ, Г. Эльяшевичъ Александръ Шпаковскій, Рафаилъ Абковичъ, Абрамъ Мошкевичъ, Еліезіеръ Мошкевичъ, Самуель Новицкій, М. Юхневичъ, а за нихъ неграмотныхъ росписался по ихъ просьбѣ Р. Абковичъ, Исаакъ Михайловичъ, Эфремъ Новицкій

Ғ301-343 6 г

Копія
Трок. Кар.
Гахана
5 ноября 1913 г.
Н 166

Его Превоходительство
Господинъ Директоръ народныхъ училищъ Виленской Губерніи

Караимы прихожане Трокскаго Караимскаго Кенесы общимъ приговоромъ состоявшимся 27 октября сего года имея сужденіе о необходимости болѣе обширнаго преподаванiя караимскимъ дѣтьмъ знанiя библейскаго языка

приговорили просить меня, и.д. Трокскаго Караимскаго Гахана, о возбужденіи надлежащаго ходатайства о разрѣшеніи въ существующемъ нынѣ г. Трокахъ начальномъ для караимскихъ детей училищѣ послѣобѣденныхъ занятіи съ караимскими дѣтьми обоаго пола для обучения ихъ библейскому языку и устоямъ караимской религии съ переводомъ на существующее между караимами разговорное наречіе. Съ Темъ что расходы по вознагражденію для сего учителя они все принимаются за счетъ меня.

Представляя при семъ прописаный выше подлинный приговоръ прихожанъ съ изложеннымъ въ коемъ сужденіемъ прихожанъ внове соглашаюсь и признавая существенную необходимость поднятія религиозно нравственнаго образования караимскаго юношества путемъ преподаванія детямъ более обширныхъ познаній библейскаго языка и догматовъ караимской религии, покорнейше честь имею просить Ваше Превосходительство разрешить въ существующемъ нынѣ в г. Трокае начальномъ для караимскихъ дѣтей училищемъ послѣобѣденныя самостоятельныя занятія с караимскими детьми обоаго пола для обученія ихъ библейскому языку и догматамъ караимской религии съ переводомъ на разговорное караимское наречіе с возложеніемъ на прихожанъ расходовъ по найму специального учителяю

ФЗ-12 и г – 12 v Положеніе о послѣобѣденныхъ занятіяхъ съ караимскими дѣтьми обоаго пола для обученія ихъ библейскому языку и устоямъ караимской религии:

Послѣобѣденныя занятія имеютъ целію доставить караимскому юношеству обоаго пола религиозно-нравственное образование,

Послѣобѣденныя занятія производятся въ принадлежащемъ Трокскаму Караимскому Духовному Правленію домѣ, въ которомъ нынѣ помѣщается Трокскае Начальное для караимскихъ дѣтей училище.

Послѣобѣденныя занятія дѣлятся на два отдѣленія, каждое же отдѣленіе состоитъ изъ двухъ группъ съ одноаодичнымъ курсомъ каждая, такъ что на прохожденіе полнаго курса обученія назначается четыре года; при чемъ малоуспевающіе ученики могутъ быть оставляемы въ 1 и во 2 отдѣленіи еще на одинъ годъ.

На послѣобѣденныхъ занятіяхъ обучаются только приходящія дѣти обоаго пола всякаго сословія караимскаго исповѣданія безъ всякой платы за ученіе.

На послѣобѣденныя занятія принимаются дѣти не моложе десятилѣтняго и не старше четырнадцатилѣтняго возраста, при чемъ поступающія на первый годъ обученія должны умѣть читать и писать по древне-еврейски, а въ остальные годы обученія [II V] по соотвѣтственному испытанію.

Приемъ детей на послѣобѣденныя занятія бываетъ одинъ разъ въ годъ, въ началѣ учебнаго года, допускается приемъ и въ теченіе года, но не иначе, какъ по испытанію въ знаніи пройденнаго курса.

При открытіи послѣобѣденныхъ занятій дѣти могутъ быть принимаемы в разныя группы обученія по соотвѣтственному испытанію ихъ знаній курса.

Въ каждомъ изъ двухъ отдѣленій послѣобѣденныхъ занятій полагается не болѣе двадцати пяти учащихся.

Обученіе на послѣобѣденныхъ занятіяхъ начинается съ пяти часовъ вечера и продолжается до 9 часовъ вечера и состоитъ изъ четырехъ уроковъ; при чемъ, такъ какъ посещеніе оныхъ занятій предполагается главнымъ образомъ учениками мѣстныхъ учебныхъ заведеній, то чтобы не отымать [отнимать] у учащихся лишняго времени два отдѣленія послѣобѣденныхъ занятій имѣютъ смѣлочный характеръ, т.е. отъ 5 до 7 часовъ производится обученіе первымъ отдѣленіемъ, после чего такое отпускается и производится обученіе отъ 7 до 9 часовъ со вторымъ отдѣленіемъ.

На послѣобѣденныхъ занятіяхъ преподаются слѣдующія предметы: библейскій языкъ, грамматика онаго языка, ветхо-заветная библія; экзегетика [экзегетика], догматы караимской вѣры, письмо и писменныя упражненія на баблейскомъ языкѣ. Преподаваніе всѣхъ предметовъ ведется с переводомъ на существующее между караимами [I2 r] разговорное наречіе.

Обученіе на послѣобѣденныхъ занятіяхъ производится круглый годъ ежедневно за исключеніемъ табельныхъ и караимскихъ праздничныхъ дней.

Преподаваніе прописанныхъ въ предыдущемъ § 10 предметовъ производится учителемъ изъ караимовъ: однимъ изъ духовныхъ лицъ или же свѣтскимъ лицомъ, по одобренію его послѣдняго мѣстнымъ караимскимъ Гахамомъ, за плату по добровольному с нимъ соглашенію.

Послѣобѣденныя занятія содержатся на средства Трокскаго Караимскаго Общества, которое печется о наймѣ учителя, о доставленіи

отопленія и освѣщенія и о приобрѣтеніи необходимыхъ учебниковъ и учебныхъ пособій.

Для правильнаго веденія хозяйственной части Общество избираетъ изъ своей среды казначея для завѣдыванія денежными суммами и блюстителя для завѣдыванія хозяйственной частью послѣобѣденныхъ занятій и правильнаго хода обученія.

Надзоръ за учащимися и наблюденіе за ихъ поведеніемъ въ помѣщеніи училища лежитъ на обязанности учителя; онъ же хранитъ и выдаетъ ученикамъ по мѣрѣ надобности учебныя пособия, какъ то: книги и письменныя принадлежности; ведетъ училищныя книги, для записи учениковъ, ихъ возраста, успехов, поведенія и т.д.

Мѣстный Караимскій Гахамъ имеетъ непосредственное [12 v] наблюденіе какъ за ученіемъ, такъ и за нравственностью учителя и учащихся.

Всякіе вопросы, касательно хозяйственной части послѣобѣденныхъ занятій рѣшаются собраніемъ Общества въ составѣ не менѣе двухъ-третей явившихся членовъ.

Въ концѣ каждаго учебнаго года учащимся производится переводное и выпускное испытаніе въ присутствіи Гахама, Газзановъ, учителя предметовъ и представителя со стороны Общества. Окончившимъ полный курсъ ученія выдается свидѣтельство съ показаніемъ ихъ поведенія и успѣховъ въ предметахъ преподаванія за подписью учителя и упомянутыхъ выше лицъ. При чемъ успѣшно кончившимъ курсъ ученія Трокскимъ Караимскимъ Духовнымъ Правленіемъ можетъ быть предоставлено званіе “рабби” /ученаго/.